

Més sobre el complement del nom

Albert JANÉ

L'ús dels possessius

Acabàvem el nostre treball anterior publicat a LLENGUA NACIONAL¹ dient que la qüestió del complement del nom i de la seva representació anafòrica era enormement complexa i que no creïem pas haver-ho dit tot. Tampoc, amb el present treball, molt probablement, no ho haurem dit tot. Però creiem que les observacions següents poden arrodonir, en una certa mesura, aquesta qüestió, en alguns aspectes potser tradicionalment poc tractada, perquè se solia abandonar a l'aptitud lingüística dels usuaris de la llengua, en la qual segurament no s'havien arribat a detectar gaires interferències.

En un dels seus treballs sobre aquesta qüestió, el nostre col·lega Jaume Vallcorba² denunciava, amb tota la raó, la construcció següent, observada en els mitjans de comunicació:

[1] El metro no va obrir **les seves** portes.

Hi podríem afegir, fàcilment, nombrosos exemples que trobem en novel·les traduïdes de l'anglès:

[2] Ackie tenia molta matèria gris [sic] sota el seu barret.

[3] No em va treure **els seus** ulls de la meua cara.

[4] La fognada de la pistola encara il·luminava la seva cara.

Insistim en el fet que es tracta d'exemples reals, extrets de textos publicats en col·leccions de difusió normal i que, presumiblement, han estat objecte de la revisió lingüística habitual en aquests casos. I no hi ha cap mena de dubte que en tots quatre exemples l'ús del terme possessiu és el resultat d'una interferència (del castellà o de l'anglès). En una elocució genuïna i espontània, diríem que és indubtable que hom hi hauria prescindit del terme possessiu, i que només en l'exemple [4] hauria recorregut al pronom datiu (el datiu dit possessiu) per a determinar el grup nominal la cara:

[5] La fognada de la pistola encara li il·luminava la cara.

Tot això és ben sabut i és l'objecte de comentaris força habituals. I no creiem pas que ningú defensi aquest ús del possessiu de què fem qüestió. Però també és veritat que la preocupació per la determinació del nom, especialment per mitjà d'alguna partícula pronominal com és ara el pronom *en*, emmena a l'ús de construccions artificioses, cada cop més freqüents en les nostres publicacions.

Jaume Vallcorba³, a aquest propòsit, addueix l'exemple següent:

[6] Els drets no són respectats sovint. Qui té la solució? Tots nosaltres.

I postula la necessitat de no prescindir del determinatiu del sintagma *la solució*, que seria sens dubte, el pronom *en*. Això és, que caldria dir *Qui en té la solució?* (en què *en* vol dir, és evident, «del problema plantejat») en lloc de *Qui té la solució?* És veritat que aquesta construcció és gramaticalment acceptable, per la raó que *la solució* fa de complement directe o acusatiu, però el nostre sentit de la llengua la rebutja decididament, com una construcció exclusiva de la llengua teòrica, obtinguda amb l'aplicació mecànica d'una norma gramatical, tant més que el context resol perfectament la determinació del grup *la solució*. És el fet que aquest grup faci de complement directe que ens indueix, que ens tempta irresistiblement, a recórrer al pronom *en*, tan sovint tristament deixat de banda en la llengua interferida pel castellà. Si aquest grup nominal fa una altra funció gramatical, ens sembla ben natural, a tots plegats, de confiar al context la seva determinació:

[7] Els drets humans no són respectats sovint. La solució depèn de tots nosaltres.

Ara: ¿en quins casos cal recórrer imprescindiblement a una anàfora a fi de determinar el nom, quan el seu complement ha estat esmentat abans i hom no el vol repetir? Hi ha diversos fets a tenir en compte, però podem anticipar, després de la consideració detinguda d'una gran massa d'exemples (pouats en les definicions i els exemples del Diccionari Fabra), que hem de considerar necessàriament admissibles un bon nombre de construccions tant amb el terme possessiu com sense.

El primer factor a tenir en compte en aquesta qüestió és el caràcter absolut o no del significat d'un nom. Considerem, així, els dos exemples següents:

[8] Em molesta la pudor.

[9] Em molesta l'olor.

És ben fàcil d'adonar-se que mentre la frase del primer exemple [8] pot tenir existència lògica i real aïllada de qualsevol context concret, com una simple afirmació que a algú li escau de fer, la segona [9], en canvi, ens apareix com una frase incompleta, que només podria potser justificar un context molt específic, o la intervenció d'elements extralingüístics. I això és així perquè *pudor* té un sentit més complet que

no *olor*. Podríem dir que *pudor* equival a *mala olor*. És a dir: és un nom que porta el seu propi determinatiu.

Així mateix, grups nominals com *el fred*, *la calor*, *la pluja*, *la vida*, *la mort*, *la raó*, *la veritat*, *la justícia*, *el bé*, *el mal*, etc., que designen conceptes més o menys absoluts, poden ésser usats sense que els calgui cap terme complementari o determinatiu.

L'altre factor a tenir en compte és, naturalment, la precisió del sentit. Compararem ara els dos exemples següents:

[10] Va perdre la cartera.

[11] Va dir l'opinió.

De nou, però per una altra raó, ens trobem amb una frase de sentit complet [10] i una de sentit incomplet [11]. Efectivament, tothom entén, d'acord amb l'elocució catalana genuïna tradicional, que en el primer cas [10] hom parla de la cartera de qui és el subjecte de l'oració (ell o ella), mentre que en el segon no s'especifica de l'opinió de qui és qüestió. Caldria un terme possessiu (amb un antecedent que eliminés qualsevol ambigüitat, és clar) per a saber de qui era l'opinió a què es refereix el parlant.

Com hem dit en altres ocasions, quan és qüestió de parts del cos humà o d'objectes d'ús individual que hi poden ser equiparats, com la cartera, el rellotge, les claus, la corbata, l'anell, l'agenda, etc., i el grup nominal que els designa és un complement del verb, l'elocució tradicional catalana sol prescindir del terme possessiu o recórrer a un pronom feble (reflexiu o datiu) que fa la seva funció:

[12] Anava amb les mans a la butxaca.

[13] Sempre es descuida l'agenda.

[14] Duia una taca a la corbata.

[15] Tinc coïssor a l'orella.

[16] S'ha trencat el braç.

[17] Li van robar el rellotge.

[18] Li van donar un cop a l'esquena.

[19] Aguantar-se l'alè. Perdre l'alè (DGLC «alè»).

[20] Duia l'americana descordada (DGLC «descordar»).

[21] Que té el cervell pertorbat pel vi o per qualsevol altra beguda alcohòlica (DGLC «embriac»).

[22] Tinc el rellotge espatllat. Em vaig espatllar la mà: no me'n puc servir (DGLC «espatllar»).

En tots aquests exemples (tret, potser, d'alguns cas excepcional) la determinació del complement per mitjà d'un possessiu seria contrària a l'ús propi de la nostra llengua. I podríem dir el mateix dels exemples següents, en què trobem aquests noms fent de subjecte:

[23] Em cou l'orella dreta.

[24] L'abric em fa nosa.

[25] La cama em fa mal.

Ara: els exemples en què és imprescindible l'ús del possessiu com a terme complementari d'un complement del verb, encara que sigui un complement directe i que l'antecedent sigui el subjecte, no són pas gens escassos:

[26] El Segre i l'Ebre confonen **llurs** aigües (DGLC «confondre»).

[27] Mostrar, alguna cosa, **la seva** blavor (DGLC «blavejar»).

[28] Defensar algú **el seu** honor, **els seus** drets, **els seus** interessos (DGLC «defensar»).

[29] Deposar **el seu** orgull. Deposar **la seva** actitud (DGLC «deposar»).

[30] Fer **les seves** devocions (DGLC «devoció»).

[31] Cada edat té **els seus** gustos (DGLC «edat»).

[32] Produir, una metzina, **els seus** efectes danyosos (DGLC «emmetzinar»).

[33] ... em va emprendre a mi explicant-me detalladament **els seus** propòsits (DGLC «emprendre»).

L'anàlisi o, simplement, la consideració dels exemples següents, tots ells, també, del Diccionari Fabra (DGLC), podria causar, potser, una certa perplexitat:

[34] L' alzina elevava **les seves** branques per sobre dels arbres que la voltaven («elevar»).

[35] ... a les fulles i branques del roure i altres vegetals per la picada de certs insectes que hi van a dipositar **llurs** ous («ballaruc»).

[36] Executar, el cor, **els seus** moviments naturals de contracció i dilatació («bategar»).

[37] Traçar [...] un polígon que tingui tots els seus costats tangents a una circumferència («circumscriure»).

[38] Perdre **el seu** color alguna cosa («descolorir»).

[39] Perdre alguna cosa **la seva** crosta («des-crostar»).

[40] Perdre una planta **la seva** flor («desflorir-se»).

[41] La preposició «de» elideix **la seva** «e» davant un mot començat en vocal («elidir»).

[42] Encaminar algú **els seus** passos («encaminar»).

[43] ... dit esp. del triangle que té **els seus** angles iguals («equiangle»).

[44] Perdre, alguna cosa, **la seva** coloració normal («esblair-se»).

[45] Dit d' aquell que ha perdut **els seus** queixals o una part d'ells («esqueixalat»).

Efectivament: en tots aquests exemples, ens sembla que ni el sentit ni la naturalitat de la frase no es ressentirien de la supressió del terme possessiu. Talment com no ens sobtaria gens l'ús del possessiu en els exemples següents, que el DGLC resol sense aquest determinatiu:

[46] Perdre, en les paraules o en els actes, la

circumspecció habitual, la serenitat («descompondre»).

[47] Perdre el coratge («descoratjar»).

[48] Que ha perdut les dents («desdentar»).

[49] Perdre el color una cosa tenyida («des-tenyir»).

La conclusió que n'hem de treure, una vegada més, és que cal evitar posicions dogmàtiques, basades en raonaments lògics i correctes, que no es veuen confirmats, però, per l'ús real de la llengua i per la jurisprudència que estableixen els textos normatius. Notem que hem escollit, a posta, exemples en què el grup nominal susceptible d'ésser determinat per un possessiu fa de complement directe i té el subjecte com a antecedent, perquè sembla que és el cas en què tots, poc o molt, tendim a prescindir del possessiu. Els exemples dels altres casos són encara més nombrosos.

Examinem, ara, un parell de casos més o menys particulars relacionats amb les descripcions de coses materials. En primer lloc, indiquem que en tots els exemples del DGLC que tenim anotats, en què s'esmenten els caps, les puntes, els extrems, les vores, etc., de la cosa descrita, aquests termes van sempre determinats amb un terme possessiu:

[50] Peça de ferro o altre material dur que fa corba en un **dels seus** extrems («croc»).

[51] Mamífer remugador semblant al cérvol, més petit que aquest, amb les banyes palmades en **llur** part superior («daina»).

[52] Eina de boter emprada per a polir, en la qual la fulla, corbada en **els seus** extrems i el mànec... («dalla»).

I, en segon lloc, assenyalem que en descripcions de plantes en què s'indica la característica o la utilització d'una part del vegetal descrit (les fulles, les llavors, les flors, etc.), aquestes designacions duen també el terme possessiu que les determina:

[53] Betulàcia arbustiva, de branques flexibles, cultivada per **la seva** fusta i el seu fruit («avellaner»).

[54] Avet roig o fals avet, abietàcia de tronc genenc, cultivada en els parcs **pel seu** aspecte majestuós («avet»).

[55] Musàcia [...] molt cultivada **pels seus** fruits... («bananer»).

[56] Barrela punxosa, que es distingeix de les anteriors per **les seves** fulles i bràctees espinoses («barrella»).

[57] Bosses de pastor, crucífera arvense [...] caracteritzada per **les seves** silícules triangulars... («bossa»).

En tots aquests exemples descriptius, no semblaria, certament, cap disbarat de prescindir del terme possessiu. Però ens hem de limitar, a fi de prevenir posicions massa inflexibles, a assenyalar aquest ús d'aquell diccionari, que, fins a la data, ha fornint la jurisprudència d'una vàlidesa

encara no superada.

En els exemples següents, en canvi, és clar que l'ús del verb *tenir*, que ja inclou la idea possessiva, fa prescindir del terme possessiu:

[58] Nom de diferents compostes del gen. Scorzonera que tenen el plomall de l'aqueni amb les barbes entrecreuades («barballera»).

[59] Bolet comestible de la família dels agaricacis [...] que té el barretet pla amb un mamelló central... («cama-sec»).

[60] Família de plantes monocotiledònies que tenen l'andreci reduït a un sol estam fèrtil... («cannàcies»).

[61] Dit del calze que té els sèpals lliures («dialisèpal»).

En d'altres casos (en descripcions de plantes) alternen les solucions amb el terme possessiu amb les que van sense.

Sobre l'ús indegut del pronom *en*

No ens sembla pas gens inadequat d'insistir en l'ús impropï, és a dir, incorrecte o artificios, del pronom *en*, que, en els darrers anys, observem tan sovint en la llengua culta. Quan diem en la llengua culta volem dir, naturalment, en la llengua escrita, i no únicament dels diaris (inexorablement tributaris, com tothom sap, de la premsa, l'enemiga permanent de la correcció lingüística), sinó també d'altres publicacions que, si més no teòricament, han pogut ésser elaborades i enllestides amb més calma, fins i tot de textos literaris o d'assaig deguts a escriptors que són uns bons coneixedors del llenguatge. De fet, aquest ús impropï, o no propi del tot, del pronom *en* apareix no solament quan li confien la funció de complement del nom, que és la qüestió que ara tractem més detingudament, sinó en una gran varietat de casos. Es pot dir que el trobem, el nostre pronom, en les frases verbals més impensades, talment com si l'hi posessin per compromís.

Considerem, per tant, que és de raó una bona exemplificació textual d'aquest ús indegut o, si més no, artificios, del pronom *en* (a continuació de cada exemple indiquem la proposta de solució que ens sembla més encertada en lloc d'aquella en què s'ha recorregut al pronom *en* amb una desimboltura sorprenent):

[62] És la número 507, de les 529 que **en** construí aquesta empresa (*Calendari Serra d'Or*, 1986, maig) ... de les 529 que **construí** aquesta empresa.

[63] El ministre Barrionuevo va confirmar que encara hi ha cinc persones detingudes a Barcelona, acusades de vinculacions amb les Brigades Roges, i que el govern italià n'ha demanat l'extradició de tres (*Avui*, 13.V.87, p. 12) ... **ha demanat** l'extradició de tres.

[64] Però ni Mitrrès ni Tinou no havien tingut mai, com no n'havia tingut mai ningú, l'opor-

tunitat d'experimentar una cosa semblant a... (Ofèlia Dracs, *Essa efa*, p. 138) ... **com no l'havia tingut mai ningú...**

[65] Encara no m'he mort, però n'he estat a punt (W.R. Burnet, *Homes petits, gran món*, p. 32) ... **però he estat a punt (o he estat a punt de fer-ho).**

[66] I van començar a dir-me Turkey, i ja sempre me n'han dit (*ibid.*, p. 194) ... **i ja sempre m'han dit així.**

[67] Si fins llavors totes aquestes activitats i entitats anaven un poc pel seu compte, des de 1983 totes elles n'han sortit guanyant i han racionalitzat... (*L'Avenç*, núm. 92, p. 59) ... **totes elles hi han sortit guanyant...**

[68] ... experimentava una certa incomoditat davant l'obra de Robrenyo degut [*sic*] a l'ús sistemàtic d'un llenguatge no literari, i, en els sectors més conservadors, pel substrat combatiu liberal del seu teatre, i **en reconeixien quasi únicament el fet d'ésser un autor en català molt popular...** (A. Carbonell i altres, *Literatura catalana*, p. 27) ... **i li reconeixien quasi únicament...**

[69] Maria Rius comparteix l'opinió molt estesa entre els professionals del fet que els editors, de dibuix, no n'entenen res (*Diari de Barcelona*, 2.V.89, p. V) ... **en dibuix, no hi entenen gens.**

[70] Això és el que volen demostrar els pares. I **en** tenen tot el dret. O no? (*Avui*, 25.V.89, p. 48) I **hi tenen tot el dret.**

[71] A casa tots en tenim força pràctica (Gemma Lienas, *Així és la vida*, *Carlota*, p. 10). **A casa tots hi tenim força pràctica.**

[72] El PP va demanar ahir que TVE emeti en directe la sessió extraordinària d'avui, però encara no se n'ha donat cap resposta (*Diari de Barcelona*, 29.I.90, p. 10) ... **però encara no s'ha donat cap resposta a la seva petició.**

[73] Els gitanos, ara, diuen que no només [*sic*] van ser dues persones els qui calaren les cases [*sic*], sinó que n'eren centenars (*Avui*, 22.I.91, p. 40) ... **sinó que eren centenars.**

[74] Aquests s'enfronten amb ramats d'estudiants que no tenen consideració per ells mateixos perquè ningú no els n'ha atorgat, i que no respecten els professors perquè la nostra societat no **en** sent cap respecte (*Avui*, 17.XI.91, p. 44) ... **la nostra societat no sent cap respecte per ells.**

[75] Ara he de resoldre el problema dels diaris, perquè n'estic subscrit a tres però habitualment en compro dos més (*Avui*, 23.VII.91, p. 40) ... **perquè estic subscrit a tres...**

[76] Aproximar-se al fenomen surrealista és, gairebé sempre, prendre'n partit (J. L. Giménez Frontín, *El surrealisme*, p. 11) ... **és, gairebé sempre, prendre partit (o prendre partit per ell, segons el sentit a expressar).**

[77] És molt corrent que qui va fart no es recordi de qui no ha menjat; sobretot si qui va tip, **en** va gràcies a la gana de l'altre (J. Vila, *El nacionalisme català*, p. 23) ... **hi va gràcies a la gana de l'altre.**

[78] Per això el nacionalisme català, que afirma la realitat nacional de Catalunya, en defensa la identitat i n'aspira a la plenitud, se'ns presenta a la palestra política diversificat... (*ibid.*, p. 122) ... **en defensa la identitat i aspira a la seva plenitud...**

[79] «Només se n'han de collir els coneguts» ... es prega que els bolets es tallin per la base amb un ganivet i que només **se'n** cullin aquells dels quals se sap del cert que són comestibles (*Avui*, 19.X.93, p. 18). **Només s'han de collir els coneguts...** i que només es cullin aquells dels quals...

[80] Com a ciutadà, abomina la guerra així que **en** coneix de prop els seus horrors, però intenta salvar-ne tot allò que és salvable (*Avui*, 22.IX.93, p. 52) ... **així que coneix de prop els seus horrors...** (o ... **així que en coneix de prop els horrors).**

[81] ... la presència dels soldats nord-americans a l'estranger, i cada cop són més les veus, incloses [*sic*] les del seu propi partit, que **en** demanen la retirada de Somàlia (*Avui*, 7.X.93, p. 5) ... **que demanen la seva retirada de Somàlia.** (solució preferent; vegeu explicació més avall)

[82] Es començaren a sentir també les primeres veus qüestionant els valors morals i ètics que recolzaven [*sic*] aquella empresa i fins i tot els que tenien bàsicament la responsabilitat d'assegurar-ne la seva materialització (*L'Avenç*, núm. 161, p. 56) ... **la responsabilitat d'assegurar la seva materialització** (o ... **la responsabilitat d'assegurar-ne la materialització).**

[83] ... estic segura que si hi hagués hagut un tribunal del poble, i ella n'hagués estat al front, m'hauria condemnat a mort (Susanna Tamaro, *Vés on et porti el cor*, p. 53) ... **i ella hi hagués estat al front...**

[84] Com podia fingir que estimava un home si **en** portava el fill d'un altre que estimava de debò? (*ibid.*, p. 152) ... **si portava el fill d'un altre...**

[85] Per tant, la composició social i la funció n'ha [*sic*] canviat radicalment i de poble lligat a la producció ha passat a estructura purament residencial (*L'Avenç*, núm. 222, p. 28) ... **la seva composició social i la seva funció han canviat radicalment...**

[86] En els escrits de Josep Pla es poden establir els esquemes amb els quals l'escriptor contempla l'escultura catalana que li era contemporània i **en** marca les seves preferències particulars (*Nexus*, núm. 18, p. 42) ... **i marca les seves preferències particulars.**

[87] D'allò **en** feia una pila d'anys, potser centúries... (A. Bosch, *L'Atles furtiu*, p. 90). **D'allò feia una pila d'anys...**

[88] No entenia [...] que, si pots emprar dues llengües per comunicar-te, si de fet ets bilingüe, n'empris la que ells consideren inferior i t'entestis en [*sic*] escollir-la per crear... (V Seminari sobre la Traducció a Catalunya, AELC, p. 26) ... **empris la que ells consideren inferior...**

[89] ... el funcionari, que va acabar sent –i em penso que encara n'és– l'amo i senyor d'aquell ajuntament (I. Riera, *Lletra de batalla*, p. 44) ... **i em penso que encara l'és...**

[90] Edita un butlletí des de l'any 1997 en què apareixen llistats [*sic*] de pel·lícules recuperades, raó per la qual pot resultar-ne molt útil la consulta pels historiadors (*L'Avenç*, núm. 230, p. 45) ... **la seva consulta pot resultar molt útil als historiadors.** (solució preferent; vegeu explicació més avall)

[91] De totes les potències, França era la que

en tenia més interès i la que estava disposada a anar més lluny (*ibid.*, p. 63) ... **França era la que hi tenia més interès...**

[92] No crec que ells **en** tinguessin gaire interès (A. Christie, *El temple del mort*, p. 86). **No crec que ells hi tinguessin gaire interès.**

Potser ens hem excedit una mica en aquesta exemplificació del mal ús del pronom *en*. Però, certament, teníem interès a demostrar que no combatem fantasmes, i que no n'hi ha prou d'explicar, amb més o menys escarafalls (com molts es complauen a fer), que l'altre dia en van sentir un (o una), per la televisió, que deia *Tinc poques, Vaig agafar tres o Aviat farà quaranta*. Hem de defensar la integritat del nostre sistema pronominal o anafòric, que comporta l'ús dels pronoms *en* i *hi*, però de cap de les maneres al preu d'usar-los a la babalà, talment com fan aquells qui de tant en tant, quan parlen davant de segons qui, diuen paraules com *quelcom* o *llur* perquè es vegi que ells també en saben. Hem prescindit, en aquesta exemplificació, dels casos (tan nombrosos i usuals, dels quals podríem reproduir centenars d'exemples) de duplicació del pronom *en* i un grup nominal o un terme relatiu precedits per la preposició *de*, com és ara *Ens en vam assabentar de la notícia o És un cas del qual no en parlen mai*, perquè, a més de caure, de fet, fora del nostre propòsit, són casos banals, combatuts i comentats reiteradament. En canvi, en dos dels nostres exemples, [80] i [82], la incorrecció en l'ús del pronom *en* consisteix també en una duplicació o pleonasma, concretament amb el terme possessiu, com a anàfora vàlida del terme complementari de l'acusatiu: en el primer cas [80], tant *en* com el possessiu volen dir «de la guerra», i en el segon cas [82] volen dir «d'aquella empresa». Per això indiquem com a vàlides les dues solucions per a cada cas, és a dir, l'ús exclusiu del possessiu o bé del pronom *en*. També ens cal indicar que en dos altres casos, [81] i potser [90], hem de considerar que l'ús del pronom *en* hi és gramaticalment defensable, com a anàfora del complement de nom de l'acusatiu [81] i del subjecte completiu o complementari [90]. Però si ens decidim a proposar la seva substitució pel terme possessiu és, com ja hem exposat repetidament al llarg dels nostres treballs, perquè considerem que són dues construccions totalment artificioses i excessivament allunyades de la llengua real. ♦

1. *Llengua Nacional*, núm. 33, pp. 19 – 25.
2. *Llengua Nacional*, núm. 32, p. 17.
3. *Llengua Nacional*, núm. 28, p. 18.